

Sygn. akt I CSKP 146/21

POSTANOWIENIE

Dnia 29 lipca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący,
sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

SSN Maria Szulc

Protokolant Martyna Arcon-Jakubiak

w sprawie z powództwa K. T. i M. W.

przeciwko Bankowi (...) S.A. w W.

przy udziale Rzecznika Praw Obywatelskich

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 15 lipca 2021 r.,

skargi kasacyjnej powodów od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 18 grudnia 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

**przedstawia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego
zagadnienie prawne:**

Czy w przypadku uznania za nieważną umowy kredytu udzielonego w walucie polskiej, indeksowanego do waluty obcej, spłaconego przez kredytobiorców, kwotę ewentualnego wzbogacenia kredytodawcy należy wyliczyć uwzględniając wyłącznie nominalną wysokość rat kredytu, czy też należy uwzględnić oprocentowanie rat według stopy referencyjnej właściwej dla kredytów indeksowanych do waluty obcej albo właściwej dla kredytów złotych?

UZASADNIENIE

Powodowie K. T. i M. W. domagali się zasądzenia od pozwanego Banku (...) S.A. z siedzibą w W. kwoty 108.595,65 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 9 listopada 2015 r. oddalił powództwo.

W motywach rozstrzygnięcia wyjaśnił, że dochodzona przez powodów kwota stanowi sumę kwot nienależnie ich zdaniem pobranych z tytułu rat kapitałowo-odsetkowych w ramach dwóch zawartych z pozwanym umów kredytowych, wyliczoną od dnia uruchomienia kredytu do dnia wniesienia powództwa. Powodowie jako podstawę swoich roszczeń wskazali art. 410 w zw. z art. 405 k.c. W sprawie bezspornym był fakt zawarcia przez strony dwóch umów kredytowych tj. w dniu 17 stycznia 2006 r. na kwotę kredytu 126 910,20 zł oraz w dniu 18 października 2006 r. na kwotę kredytu 722 150,00 zł, która została aneksem nr (...) /2007 z dnia 13 grudnia 2007 r. podwyższona do łącznej kwoty 822.150,00 zł. W umowach tych strony ustaliły, że kredyt jest indeksowany do CHF, po przeliczeniu wypłaconej kwoty zgodnie z kursem kupna CHF według Tabeli Kursów Walut Obcych obowiązującej w Banku (...) w dniu uruchomienia kredytu lub transzy. Powodowie zobowiązali się do spłaty kwoty kredytu w walucie polskiej, z zastosowaniem kursu sprzedaży CHF obowiązującego w dniu płatności raty kredytu zgodnie z Tabelą Kursów Walut Obcych Banku (...) S.A.

Sąd pierwszej instancji uznał, że kwestionowane przez powodów postanowienia umów kredytowych miały charakter abuzywny. Przywołując wyrok Sądu Okręgowego w W. - Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 14 grudnia 2010 r., dotyczący wzorców umowy stosowanych przez pozwany bank, wskazał, że treść jednej z klauzul uznanych za abuzywne została wprost zawarta w umowach kredytowych zawartych pomiędzy powodami a pozwanym, jednakże stwierdzenie to automatycznie nie przesądza o bezskuteczności tychże postanowień. Zdaniem Sądu Okręgowego, każdorazowo należy ocenić, czy spełnione zostały przesłanki przewidziane w art. 385¹ § 1 k.c. W jego opinii abuzywna jest ta część klauzuli, która odsyła w § 2 ust. 2 i § 7 ust. 1 obu umów

kredytu do arbitralnie ustalonego przez bank kursu CHF. Sąd pierwszej instancji uznał, że nie można równocześnie przyjąć, by postanowienia zawarte w pozostałej części § 2 ust. 2 i § 7 ust. 1 umów stanowiły klauzule abuzywne. Indeksacja kredytu i zobowiązanie do spłaty kredytu przy zastosowaniu indeksacji CHF były bowiem wynikiem uzgodnień między stronami i już chociażby z tego powodu nie spełniają przesłanek, o jakich mowa w art. 385¹ k.c. Sąd Okręgowy podkreślił, że uznanie, iż kwestionowane postanowienia umów w zakresie ustalania kursów kupna i sprzedaży CHF według Tabeli Kursów Walut Obcych są abuzywne, a co za tym idzie są bezskuteczne z mocy prawa i *ex tunc*, nie świadczy o tym, że udzielone powodom kredyty są kredytami złotowymi, zawierającymi jedynie klauzule walutowe. Zdaniem tego Sądu, powodów łączyły z pozwanym umowy kredytowe, a zatem roszczenie z tytułu nienależnego świadczenia, które mają bezpośredni związek z wykonaniem umów kredytowych, są nieuzasadnione. Zaakcentował również, że powodowie w dniu 5 czerwca 2013 r. podpisali aneksy, które pozwoliły dostosować umowy zawarte z powodami, a zawierające klauzule abuzywne, do obowiązujących przepisów. Aneksy określały sposób indeksacji walutowej, co służyło interesom klientów, albowiem precyzowało sposób tworzenia Tabeli Kursów Walut Obcych, od której zależy wysokość rat spłacanych przez nich kredytów. Podstawą rozstrzygnięcia jest art.471 k.c.

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 18 grudnia 2018 r. zmienił, częściowo uwzględniając apelację powodów, powyższy wyrok w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powodów kwotę 11.861,60 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 11 września 2014 r. do dnia zapłaty, w pozostałej części oddalił apelację i orzekł o kosztach procesu.

Sąd ten podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że abuzywne są klauzule w obu umowach kredytowych, które w § 2 ust. 2 i § 7 ust. 1 odsyłają do arbitralnie ustalonego przez bank kursu CHF. Sąd Apelacyjny podniósł, że ponieważ sporne między stronami postanowienia umów zostały uprzednio uznane za niedozwolone w ramach kontroli abstrakcyjnej, oznaczało to w istocie, iż oceny wymagała jedynie kwestia indywidualnego uzgodnienia tych postanowień w ramach stosunku między stronami. Przedmiotem obu umów zawartych przez strony był oferowany przez pozwanego kredyt, stanowiący „gotowy produkt”, co oznacza, że pozwany opierał

się na gotowym wzorcu umownym. W tej sytuacji to na pozwanym banku spoczywał obowiązek wykazania, że postanowienia dotyczące odesłania do Tabeli Kursu Walut Obcych były przedmiotem uzgodnień między stronami, co jednak nie zostało w toku postępowania udowodnione przez bank. Sąd drugiej instancji nie podzielił jednak stanowiska powodów, że nieskuteczność postanowień dotyczących odesłań w zakresie rat spłaty kredytu do kursów obowiązujących w banku, tj. abuzywności dwóch postanowień umów kredytowych zawartych z pozwanym bankiem, skutkuje przyjęciem, że kredyty, które zostały udzielone powodom przez pozwanego bank, są od początku kredytami złotowymi z klauzulami waloryzacyjnymi, oprocentowanymi według stawki LIBOR. Umowy w dalszym ciągu pozostawały umowami o kredyt indeksowany do CHF, a jedynie brak było wiążącego strony mechanizmu indeksacji, na skutek wyeliminowania go z treści stosunku prawnego w związku z sankcją bezskuteczności. Mając na uwadze cel zawartej umowy, oraz dążąc do zapewnienia realizacji zgodnego zamiaru stron, w ocenie Sądu Apelacyjnego należało określić inny sposób przeliczenia zadłużenia i rat kredytu. Niezbędne stało się ustalenie właściwego kursu franka szwajcarskiego, skoro Tabela Kursów Walut pozwanego banku okazała się nieprzydatna. Wobec wyeliminowania abuzywnego mechanizmu przeliczenia rat, możliwe i celowe stało się zatem odwołanie do średniego kursu NBP, jako wskaźnika rynkowego, uśrednionego, obiektywnie neutralnego z punktu widzenia interesów stron. Uwzględniając częściową abuzywność klauzul walutowych, Sąd drugiej instancji uznał za zasadne żądanie zapłaty kwoty 11 861,60 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 11 września 2014 r. do dnia zapłaty, stanowiącej różnicę między ratami kapitałowo-odsetkowymi rzeczywiście pobranymi od powodów a ratami kapitałowo-odsetkowymi, wyliczonymi z uwzględnieniem średniego kursu NBP za okres od uruchomienia każdego z kredytów do dnia 10 czerwca 2013 r.

W skardze kasacyjnej powodowie zarzucili naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. UE z 1993 L 95, s. 29, ze zm., dalej dyrektywa 93/13) w zw. z art. 56, art. 65, art. 354, art. 358 § 2, art. 385 § 2 w zw.

z art. 358¹ § 2 k.c. i art. 69 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (tekst jedn. Dz. U. z 2020, poz. 1896, dalej pr. bank.); art. 385¹ § 1, 2 i 3 k.c.; art. 69 ust. 1 pr. bank. i art. 358¹ § 1 i 2 k.c.; art. 69 ust. 2 pkt 4a pr. bank. w zw. z art. 58 § 1 k.c.; art. 385¹ § 1 i 2 w zw. z art. 84 k.c.; art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 69 ust. 2 pkt 4a pr. bank. i art. 4 ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 165, poz. 984, dalej nowelizacja Prawa bankowego z 2011 r.), jak i art. 405 w zw. z art. 410 k.c. oraz przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 365 § 1 w zw. z art. 479⁴³ k.p.c.; art. 267 akapit 3 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. U. z 2004 Nr 90, poz. 864 ze zm.), a także art. 385 i art. 386 § 1 k.p.c. W uzasadnieniu podstaw kasacyjnych wskazali, że w razie przyjęcia, iż umowy kredytu po wyeliminowaniu z nich abuzywnych postanowień dotyczących waloryzacji kredytu są w całości nieważne, rozwiązanie to byłoby korzystne dla nich i zaakcentowali, że nienależnym świadczeniem jest nie tylko część każdej z rat spłaty kredytu uiszczonej w okresie objętym pozwem, lecz każda z tych rat w całości. Podnieśli, że wszystkie zarzuty przytoczone w skardze kasacyjnej koncentrują się wokół jednej kwestii centralnej, którą jest zagadnienie skutków abuzywności walutowych klauzul waloryzacyjnych w umowie kredytu, w szczególności rozstrzygnięcia, czy abuzywność ta oznacza konieczność utrzymania umowy bez tych postanowień, ale bez żadnych uzupełnień, czy też oznacza konieczność uzupełnienia niewiążących postanowień innymi normami pozaumownymi, czy też umowa taka powinna być uznana za nieważną. Powodowie ostatecznie domagali się uchylecia zaskarżonego wyroku i zmianę wyroku Sądu Okręgowego przez uwzględnienie powództwa w całości wobec uznania zawartych umów za nieważne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej Sąd Najwyższy powziął poważne wątpliwości wyrażające się w pytaniu, czy w przypadku uznania za nieważną umowy kredytu udzielonego w walucie polskiej, indeksowanego do waluty obcej, spłaconego przez kredytobiorców, kwotę ewentualnego wzbogacenia kredytodawcy należy wyliczyć uwzględniając wyłącznie nominalną wysokość rat kredytu, czy też

należy uwzględnić oprocentowanie rat według stopy referencyjnej właściwej dla kredytów indeksowanych do waluty obcej albo właściwej dla kredytów złotych.

Przepisy art. 385¹ i nast. k.c. regulują materię związaną z niedozwolonymi postanowieniami umownymi, zwanymi także klauzulami abuzywnymi, w tym skutki wprowadzenia ich do umowy z udziałem konsumenta. Tworzą one rdzeń systemu ochrony konsumenta przed wykorzystaniem przez przedsiębiorców silniejszej pozycji kontraktowej, związanej z możliwością jednostronnego kształtowania treści wiążących strony postanowień, w celu zastrzegania klauzul niekorzystnych dla konsumenta. (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, Nr 1, poz. 2). Przepisy te stanowią implementację dyrektywy 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: dyrektywa 93/13), dokonując ich wykładni należy więc brać pod uwagę wskazówki wynikające z tej dyrektywy, jak i dorobek orzecznicy Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Przepis art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c. stanowi, że postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny, o czym mowa w art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. Art. 385¹ § 1 k.c. określa sankcję, którą dotknięte jest niedozwolone postanowienie umowne, polegającą na tym, że „nie wiąże” ono konsumenta. Na gruncie dyrektywy 93/13 bezpośrednim odpowiednikiem art. 385¹ k.c. jest jej art. 6 ust. 1, także w zw. z art. 7 ust. 1. Zgodnie z art. 6 ust. 1, nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie wiążą konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli zgodnie z prawem krajowym jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków. W świetle zaś art. 7 ust. 1 tego aktu prawnego zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów zapewnić należy stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami.

Zarówno w orzecznictwie Sądu Najwyższego, jak i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazano, że stwierdzenie niedozwolonego charakteru postanowienia w umowie kredytu może uzasadniać uznanie umowy za nieważną. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej podkreśla konsekwentnie, że przepisy dyrektywy 93/13 sprzeciwiają się uzupełnianiu przez sąd krajowy umowy przez zmianę nieuczciwego warunku na podstawie przepisu prawa krajowego. Wskazuje też, że nie jest dopuszczalne częściowe utrzymanie nieuczciwego warunku umownego w mocy przez usunięcie elementów przesądających o jego nieuczciwym charakterze, o ile sprowadzałoby się to do mającej wpływ na istotę tych warunków zmiany treści (zob. np. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, Nr 6, poz. 40; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2021 r., III CZP 41/20, MoP 2021, Nr 15, s. 775; wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak, Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG i z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W., R.W. przeciwko Bankowi BPH S.A.).

W razie stwierdzenia nieważności umowy kredytu udzielonego w walucie polskiej, indeksowanego do waluty obcej, spłaconego przez kredytobiorców, powstaje pytanie dotyczące rozliczenia stron z tytułu świadczeń spełnionych na jej podstawie. Podstawą prawną rozliczeń są art. 405 i następne k.c., w szczególności o świadczeniu nienależnym. W uchwale z dnia 7 maja 2021 r., mającej moc zasady prawnej, Sąd Najwyższy orzekł, że jeżeli bez bezskutecznego postanowienia umowa kredytu nie może wiązać, konsumentowi i kredytodawcy przysługują odrębne roszczenia o zwrot świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu tej umowy (art.410 § w związku z art. 405 k.c.). Kredytodawca może żądać zwrotu świadczenia od chwili w której umowa kredytu stała się trwale bezskuteczna.

Przepis art. 405 k.c. stanowi, że kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości. Uzyskanie korzyści majątkowej kosztem innej osoby bez podstawy prawnej jest samoistnym źródłem zobowiązania określanego jako zobowiązanie z bezpodstawnego wzbogacenia. Stronami takiego

zobowiązania są: wzbogacony (*accipiens*), tj. osoba, która bezpodstawnie wzbogaciła się oraz zubożony (*solvens*), tj. osoba, której kosztem takie wzbogacenie się nastąpiło. Celem roszczenia z bezpodstawnego wzbogacenia jest przywrócenie równowagi majątkowej, zachwianej przez nieuzasadnioną transmisję wartości z majątku zubożonego do majątku wzbogaconego, co zmierzać ma do ochrony majątku jako wartości, utrzymania go w stanie nienaruszonym. Z art. 410 § 1 k.c. wynika zaś, że art. 405-409 k.c. stosuje się w szczególności do świadczenia nienależnego. Zgodnie z art. 410 § 2 k.c., świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia. Sytuacja taka zachodzi, gdy uzyskanie korzyści majątkowej jest wynikiem tzw. działania świadczeniowego, tj. zachowania zubożonego zmierzającego do wykonania określonego zobowiązania (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2011 r., V CSK 483/10, nie publ.). Z art. 410 § 2 k.c. wynika więc, że świadczenie spełnione w wykonaniu nieważnego zobowiązania jest - z zastrzeżeniem przypadków tzw. konwalidacji - świadczeniem nienależnym, a tym samym zgodnie z art. 410 § 1 w zw. z art. 405 k.c. podlega zwrotowi jako korzyść majątkowa uzyskana bezpodstawnie kosztem świadczącego. (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości, że jeżeli umowa kredytu stała się trwale bezskuteczna (nieważna), świadczenia spełnione na jej podstawie powinny być postrzegane jako świadczenia nienależne w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. W sytuacji obustronnego wykonania nieważnej umowy nienależne świadczenie ma miejsce po obu stronach. Oznacza to, że między kredytodawcą a kredytobiorcą powstają różne zobowiązania restytucyjne. W praktyce orzeczniczej pojawiła się rozbieżność, czy w takim przypadku ma zastosowanie tzw. teoria dwóch kondykcji czy teoria salda. Rozbieżność tę rozstrzygnęła powołana wyżej uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r. III CZP 6/21, której nadano moc zasady prawnej. Zgodnie z uchwałą, jeżeli bez skutecznego postanowienia umowa kredytu nie może wiązać, konsumentowi i

kredytodawcy przysługują odrębne roszczenia o zwrot świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu tej umowy (art. 410 § 1 w zw. z art. 405 k.c.), a kredytodawca może żądać zwrotu świadczenia od chwili, w której umowa kredytu stała się trwale bezskuteczna (podobnie uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20). Oznacza to, że jeżeli po zawarciu umowy każda ze stron spełniła świadczenie na rzecz drugiej strony, to w przypadku uznania tej umowy za nieważną każda z nich ma własne roszczenie o zwrot spełnionego świadczenia, tj. kredytodawca o zwrot kwoty przekazanego kredytu, a kredytobiorca o zwrot świadczeń spełnionych na rzecz banku w wykonaniu umowy kredytu. W judykaturze nie ma natomiast jednolitego stanowiska, czy żądanie zwrotu nienależnie otrzymanych świadczeń w związku z uznaniem umowy kredytu za nieważną wyczerpuje obowiązki stron. Kwestia ta jest sporna, jednak pozostaje bez znaczenia dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy, nie mamy w niej bowiem do czynienia z roszczeniami banku. Rozważeniu podlega zatem jedynie kwestia skutków nieważności umów i określenie, czy i w jakiej kwocie świadczenie kredytobiorców było nienależne.

Mając na uwadze powyższe oraz uwzględniając fakt, że problematyka treści roszczeń stron w razie uznania za nieważną umowy kredytu udzielonego w walucie polskiej indeksowanego do waluty obcej, spłaconego przez kredytobiorców, nie była przedmiotem szczegółowych rozważań Sądu Najwyższego, w ocenie składu rozpoznającego skargę kasacyjną, poważne wątpliwości budzi kwestia, mająca doniosłe znaczenie praktyczne, wyrażona w treści sformułowanego pytania.

Kodeks cywilny ujmuje nienależne świadczenie jako jeden z wypadków bezpodstawnego wzbogacenia. Świadczenie nienależne jest źródłem roszczenia zwrotnego. W świetle art. 410 § 1 k.c. ogólne przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia muszą być spełnione także wobec nienależnego świadczenia, dotyczy to w szczególności wzbogacenia i zubożenia (ich majątkowego charakteru), jednakże zarówno w orzecznictwie jak i w doktrynie wyjaśniono, że przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia należy rozumieć specyficznie w przypadku nienależnego świadczenia. Sam fakt spełnienia nienależnego świadczenia uzasadnia roszczenie kondykcyjne. W takim też przypadku nie zachodzi potrzeba badania, czy i w jakim zakresie spełnione świadczenie wzbogaciło osobę, na rzecz

której świadczenie zostało spełnione (*accipiens*), jak również, czy majątek spełniającego świadczenie (*solvens*) uległ zmniejszeniu. Uzyskanie nienależnego świadczenia wypełnia przesłankę wzbogacenia, a spełnienie tego świadczenia przesłankę zubożenia. Ustalenie, że wzbogacenie nastąpiło kosztem świadczącego sprowadza się więc do stwierdzenia, czy doszło do spełnienia świadczenia nienależnego. Innymi słowy, przy roszczeniu określonym w art. 410 k.c. nie ma potrzeby ustalania niczego innego, w tym, czy wzbogaciło odbiorcę bądź czy majątek świadczącego uległ zmniejszeniu, gdyż przesłanki te wynikają z samego pojęcia świadczenia nienależnego. Z chwilą też spełnienia świadczenia nienależnego powstaje roszczenie kondykcyjne, którego treścią jest obowiązek dokonania czynności faktycznej lub prawnej, stanowiącej świadczenie przeciwne do spełnionego. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2011 r., I CSK 66/11, niepubl.; z dnia 9 sierpnia 2012 r., V CSK 372/11, niepubl.; z dnia 28 sierpnia 2013 r., V CSK 362/12, niepubl.; z dnia 15 maja 2014 r., II CSK 517/13, niepubl.).

Nie ulega wątpliwości, że immanentną cechą umowy kredytu jest oprocentowanie, określone co do wysokości i warunków zmiany. Wynika to wprost z treści art. 69 ust. 1 i ust.2 pkt 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (tekst jedn. Dz. U. 2020, poz.1896). Wyklucza to zatem możliwość wzajemnego rozliczenia stron bez uwzględnienia oprocentowania kredytu. W przypadku nieważnej umowy kredytu kredytobiorcy przysługuje zatem roszczenie o zwrot rat kapitałowo-odsetkowych, kredytodawcy zaś - o zwrot kwoty udzielonego kredytu. Roszczenia te przysługują niezależnie od rodzaju udzielonego kredytu, dotyczą zatem kredytów walutowych, złotych, czy złotych indeksowanych do waluty obcej, czy też denominowanych w walucie obcej. Różnica sprowadza się do sposobu wyliczenia stopy oprocentowania. Najogólniej rzecz ujmując należy wskazać, że kredyty udzielane w złotych polskich oprocentowane są stawką WIBOR, stanowiącą referencyjną wysokość oprocentowania pożyczek na polskim rynku międzybankowym, podczas gdy kredyty walutowe oraz złote indeksowane do waluty obcej lub denominowane w walucie obcej (dotyczy to dolara, euro, franka szwajcarskiego, funta szterlinga, a także japońskiego jena) oprocentowane są stawką LIBOR,

stanowiącą stopę oprocentowania depozytów i kredytów na międzybankowym rynku w Londynie. Stawka referencyjna WIBOR jest wyższa niż stawka LIBOR. Wysokość tych stawek i przypisanie ich do konkretnej umowy ma oczywisty wpływ na wysokość rat kapitałowo-odsetkowych spłacanych przez kredytobiorców.

Na wstępie wskazano, że strony wiązały dwie umowy kredytu udzielonego w złotych polskich, indeksowanego do franka szwajcarskiego. Wielokrotnie opisywany zarówno w judykaturze, jak i piśmiennictwie mechanizm indeksacji polegał, ogólnie rzecz ujmując, na przeliczeniu w dniu jego uruchomienia kwoty kredytu wyrażonej w złotych polskich na walutę szwajcarską (CHF) zgodnie z kursem jej kupna ustalonym według Tabeli Kursów obowiązującej w danym banku, a następnie każda rata kapitałowo-odsetkowa była przeliczana w dniu zapłaty z waluty CHF na walutę polską według obowiązującego w banku kursu sprzedaży. Kredytobiorca otrzymywał kwotę kredytu w złotych polskich i w tej walucie spłacał raty, po przeliczeniu na walutę szwajcarską według wskazanego mechanizmu.

Bezsporne jest w niniejszej sprawie, że klauzule indeksacyjne, według których następowało przeliczenie, miały charakter abuzywny, co - zgodnie z powołaną zasadą prawną wyrażoną w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r.- oznacza, że są od początku, z mocy samego prawa dotknięte bezskutecznością na korzyść kredytobiorcy, chyba że następczo udzieli świadomej i wolnej zgody na te klauzule i w ten sposób przywróci skuteczność z mocą wsteczną. Powodowie takiej zgody nie udzielili, domagając się ostatecznie uznania umowy za nieważną i w konsekwencji takiego uznania, że - wobec otrzymania kwoty kredytów w walucie polskiej - raty spłaty kredytu należało ustalić również w walucie polskiej z pominięciem indeksacji do franka szwajcarskiego i przyjąć oprocentowanie tak ustalonych rat według stawki LIBOR. Uznają więc, że otrzymali świadczenie takie, jak w przypadku kredytów złotych, oprocentowane według korzystniejszej stopy referencyjnej, jaką jest LIBOR. Niewątpliwie jednak zostaliby obciążeni stawką WIBOR, gdyby od początku przedmiotem umowy był kredyt w takiej samej kwocie, oznaczony w złotych polskich bez mechanizmu indeksacyjnego.

Odnosząc się do oceny zachowania dłużnika Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 7 maja 2021 r. wskazał, że może być ono oceniane jako należne lub nienależne z punktu widzenia konkretnego zobowiązania, którego umorzeniu miało służyć. Dla kwestii dotyczącej roszczeń restytucyjnych w razie uznania umowy kredytu za nieważną relewantna jest więc treść świadczeń spełnionych przez strony w ramach tego stosunku prawnego. Umowa kredytu jest jedną z postaci cywilnoprawnych umów nazwanych. *De lege lata* definicja tej dwustronnej czynności prawnej zawarta jest w art. 69 ust. 1 pr. bank., który stanowi, że przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Umowa kredytu określa m.in. wysokość oprocentowania kredytu i warunki jego zmiany, o czym mowa w art. 69 ust. 2 pkt 5 pr. bank. Nadmienić należy, że w wyniku nowelizacji Prawa bankowego z 2011 r. regulacja art. 69 pr. bank. została uzupełniona o rozwiązania dotyczące kredytów denominowanych w walucie innej niż polska lub indeksowanej do waluty innej niż polska. Odsetki od udzielonego kredytu bankowego są, jak wskazano wyżej, elementem składowym świadczenia głównego stron umowy kredytu, stanowią bowiem z jednej strony cenę płaconą przez kredytobiorcę za korzystanie z oddanych mu do dyspozycji środków finansowych, z drugiej zaś strony - wynagrodzenie pobierane przez bank za udostępnienie kredytobiorcy tych środków. (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2011 r., I CSK 46/11, OSNC-Zb. dodatkowy 2013, Nr A, poz. 4). Odpłatność kredytu nie ogranicza się wyłącznie do należnych kredytodawcy odsetek od pożyczonego kapitału, lecz może wynikać także z innych postanowień umownych, przewidujących uiszczenie przez kredytobiorcę określonych opłat za czynności bankowe, marży, prowizji, czy wymogu ubezpieczenia niskiego wkładu własnego kredytobiorcy. W przypadku uznania umowy kredytu za nieważną, strony powinny sobie zwrócić nienależne świadczenia, a więc to, co realnie otrzymały. Bank powinien zatem zwrócić kredytobiorcy kwoty otrzymane tytułem spłaty rat kredytu ponad należne, a więc wyliczone bez zastosowania klauzul

indeksacyjnych, wraz z odsetkami oraz prowizje, marże, ubezpieczenie niskiego wkładu itp., również wyliczone bez uwzględnienia tych klauzul. Podkreślić należy, że pozwany bank otrzymał realnie spłatę kapitału z oprocentowaniem według stawki LIBOR, zatem wątpliwe wydaje się przyjęcie, że rozliczenie stron powinno obejmować oprocentowanie według stawki WIBOR, którą otrzymałby, gdyby zawarto ważne umowy kredytu złotowego. W tym kontekście zaakcentować należy, że kondycja nienależnego świadczenia, tak jak bezpodstawnego wzbogacenia, ma za zadanie nie wyrównanie uszczerbku, jaki poniósł zubożony, lecz odzyskanie wartości, która przeszła bezpodstawnie do majątku innej osoby, przez co jego roszczenie ogranicza się do zwrotu tego, co uzyskał wzbogacony. Istotne jest również to, że określenie skutków stwierdzenia nieważności umowy kredytu nie może prowadzić do pozbawienia ochrony zagwarantowanej konsumentom przez przepisy dyrektywy 93/13, która ukierunkowana jest m.in. na osiągnięcie skutku prewencyjnego, o czym mowa w jej art. 7, tj. zniechęcenia przedsiębiorców do wykorzystywania w zawieranych umowach nieuczciwych postanowień umownych.

Nie sposób jednak nie zauważyć, że oprocentowanie rat kapitału według stawki LIBOR, w przypadku uznania umowy kredytu indeksowanego do franka za nieważną i w konsekwencji uznanie za świadczenie należne spłaty rat bez uwzględnienia indeksacji do waluty obcej (co zakłada hipotetyczne przyjęcie, że udzielono świadczenie oparte na kredycie złotowym) niesie w konsekwencji za sobą dotkliwą sankcję dla kredytodawcy, a niezależnie od tego w sposób nieuprawniony stawia kredytobiorcę w korzystniejszej sytuacji w stosunku do kredytobiorcy korzystającego z kredytu udzielonego w złotych polskich, oprocentowanego wyższą stawką WIBOR. W ramach rozliczenia nieważnej umowy kredytu nie można także pominąć kwestii ewentualnego zysku ekonomicznego, jaki osiąga kredytobiorca na skutek korzystania z kapitału banku bez oprocentowania (zaoszczędzenie wydatków). W doktrynie wskazano jednak, że również kredytodawca uzyskuje możliwość korzystania z pieniędzy w postaci spłaconych rat, które uzyskał w wyniku nieważnej czynności prawnej.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 82 ust. 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2018, poz. 5) postanowił jak w sentencji.

jw